

SÖZCÜKTE ÇOK ANLAMLILIK

Dil yaşayan bir olgudur. Bu yüzden sözcükler günlük hayatta kullanımlarına göre zamanla temel anlamlarına ek olarak yeni anlamlar yüklenebilir. Böyle sözcüklere **çok anlamlı sözcükler** denir.

Sözcük dilin en küçük birimidir. Sözcükler tek başına anlamlı olabileceği gibi (kardeş, araba, inci vb.) anlamsız da olabilir (göre, ya, hem vb.).

Bir sözcüğün birden fazla anlamı olabilir. Örneğin Güncel Türkçe Sözlük'te "atmak" sözcüğünün otuzdan fazla kullanımı vardır.

Örnek:

- ▶ Önüne düşen çakıl taşını denize doğru attı.
✓ Bu cümlede "bir cismi bir yöne doğru fırlatmak" anlamındadır.
- ▶ Elimizdeki torbaları eve atalım da rahat rahat oturalım.
✓ Bu cümlede "bir yerden başka bir yere taşımak" anlamındadır.
- ▶ Tatil planını sonraki aya atmamız ne yazık ki.
✓ Bu cümlede "bir işi ertelemek" anlamındadır.
- ▶ Çorbaya tuz atmayı unutmuşsun.
✓ Bu cümlede "içine koymak" anlamındadır.
- ▶ Gömlek dikiş yerlerinden attı.
✓ Bu cümlede "yapışık olduğu yerden ayrılmak" anlamında kullanılmıştır.
- ▶ Sorumluluğu bana attılar, kendileri rahat ettiler.
✓ Bu cümlede "suç vb.ni bir başkasına yüklemek" anlamındadır.
- ▶ Ne zamandır bana mektup atmadın.
✓ Bu cümlede "yazılmış bir şeyi göndermek, yollamak" anlamındadır.

Sıra Sende 1

- Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek
- Bitki çiçekli duruma gelmek
- Sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "açmak" sözcüğü verilen anlamlarının dışında kullanılmıştır?

- A) Akasyalar açınca bahçeyi izlemeye doyamazsınız.
- B) Çocuğu biraz açmak için kursa yazdırdılar.
- C) Perdeyi açarak odaya güneş ışığı girmesini sağladı.
- D) Yeni adaylar için sene başında bir sınav açtık.

Sıra Sende 2

"Yazmak" sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde "söz ve düşüncüyü özel işaret veya harflerle anlatmak" anlamında kullanılmıştır?

- A) Kardeşimi okula yazdılar bugün.
- B) Yıllardır bir dergiye yazıyorum.
- C) Yazmadan önce bir kâğıt ve kalem al.
- D) Kaderde böyle yazıyormuş, ne yapalım?

Etkinlik 1

Aşağıdaki sözcüklerin verilen anlamıyla kullanıldığı cümleleri “✓” sembolü ile işaretleyiniz.

a.

Batmak

Hoşa gitmeyen
bir duruma
uğramak

1. Fatih Bey’in sabırsız, sinirli mizacına kızının aşırı sakinliği batıyor.

2. Bizans kurulduğundan 1125 sene sonra battı.

3. Bisikletinin tekerleğine diken batmış ama tekerlek hâlâ sağlam.

b.

Patlamak

Görünür duruma
gelmek, ortaya
çıkma,
yeşermek

1. Gözlerim yine ayakkabılarıma kaydı, ayakkabının yanları patlamış.

2. Havaaların ısınması ile birlikte güllerdeki tomurcuklar patladı hep.

3. Dersin boş geçeceğini söyleyince sınıfta bir gürültü patladı.

c.

Sıkılmak

Utanıp
çekinmek

1. Çamaşırlar sıkıldı, birazdan çamaşırları balkona asarım.

2. Boş boş televizyona bakmaktan hiç sıkılmadın değil mi?

3. Topluluk karşısında daha fazla sıkılıyor, buradan kurtulmak istiyordu.

Etkinlik 2

Gazetede bir sanatçının özel hayatıyla ilgili yanlış bir haber yayımlanmıştı. Haberin ardından diğer medya organları da sanatçının özel hayatını yakından incelemeye başlayınca sanatçı zor durumda kaldı. Sanatçı, haberin yanlış olduğunu belirtep gazeteden yalanlanmasını istese de gazete durumu önemsiz görerek haberi yayımladı.

Okuduğunuz metinde geçen ve aşağıda anlamları verilen sözcük veya sözcük gruplarını bulmacayı doldurunuz.

a. Bir görevi, bir işi yerine getirmekle yükümlü kuruluş

b. Yazılı veya görsel iletişim araçları

c. Sinema, tiyatro, müzik vb. sanat eserlerini oynayan, yorumlayan, uygulayan kimse; artist

Etkinlik 3

“Okumak” sözcüğünün aşağıdaki anlamlarını örnekleyen cümleler yazınız.

a. Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek

b. Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek

c. Şarkı, türkü vb.ni sesli olarak nağme ile söylemek

ç. Bir şeyin anlamını çözmek

d. Bazı belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak

Etkinlik 4

“Dökmek” sözcüğünün aşağıdaki cümlelerde kazandığı anlamları karşlarına yazınız.

a. Çocuk yere su döktü ama fazla yayılmadan suyu temizledik.

b. Boş yere gözyaşı dökme, elimizden bir şey gelmez artık.

c. Ağaçlar yapraklarını dökmüş, kışa hazırlık yapıyor belli ki.

ç. Kahraman askerler canlarını ortaya koyup düşmanı denize döktüler.

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “bırakmak” sözcüğü “bir şeyi bir yerde unutmuş olmak” anlamında kullanılmıştır?

- A) Babam en sonunda çok yemeyi bıraktı.
- B) Çıkışta beni de eve bırakır mısınız?
- C) Acaba telefonumu nerede bıraktım?
- D) Bu romanı da bitirmeyip yarıda bırakmış.

2. “Almak” sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde “bir şeyi kazanmak, elde etmek” anlamında kullanılmıştır?

- A) Bu poşet tüm domatesleri alır bence.
- B) Yarışma sonunda binicilik madalyası aldı.
- C) Eski arabamız olsa bu yolu iki saatte alırdık.
- D) Ben kalabalıkta yürürken cüzdanımı almış biri.

3. “Kaçmak” sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde “görünmeden gitmek, savuşmak” anlamında kullanılmıştır?

- A) Çorabım kaçınca erkenden eve dönmek zorunda kaldım.
- B) Duvardaki tabloların hepsi biraz sağa kaçmış görünüyor.
- C) Hırsız alarm çalınca paniğe kapılıp olay yerinden kaçtı.
- D) Akşam yemeğinin tuzu bana göre biraz fazla kaçmış.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “açık” sözcüğü, karşısında verilen anlama uygun kullanılmamıştır?

- A) Açık renk giysiler her zaman içimizi açar.
(Belirgin bir biçimde)
- B) Öğretmenimiz konuyu çok açık bir şekilde anlattı.
(Kolay anlaşılır)
- C) Kapının açık kalması soğuk havayı içeri aldı.
(Kapalı olmayan)
- D) Baharın gelişiyle artık havalar açık ve güneşliydi.
(Bulutsuz)

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “keskin” sözcüğü, yay ayraç () içinde verilen anlama uygun kullanılmamıştır?

- A) Keskin bıçağıyla ekmeği kolayca kesti.
(Çok kesici, iyi kesen)
- B) Onun keskin zekâsı her zaman dikkat çekerdi.
(Kıvrak)
- C) Keskin bir koku odanın her yanını kapladı.
(Yoğun bir biçimde)
- D) Keskin bir dil kullandığı için yazıları okunmaz.
(Dikkatli olan)

6.

I. Evin her yerine elektrik kabloları çekildi.

II. Hiçbir şeyden çekmedi nasırdan çektiği kadar.

III. Burak'ın tüm yüz hatları babasına çekmiş.

IV. Köprüyü test etmek için arabayı o yöne çekti.

Numaralanmış cümlelerin hangilerinde “çekmek” sözcüğü “güç durumlara dayanmak, katlanmak” anlamında kullanılmıştır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

7.

- Isısı yüksek olan, çok ısınmış
- Aniden ve kendiliğinden ortaya çıkmış olan (haber, gelişme vb.)
- Dostça olan, sevgi dolu

“Sıcak” **sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde bu anlamlarından herhangi biriyle kullanılmamıştır?**

- A) Yemeği sıcak bir şekilde servis etmek önemlidir.
B) Onun sıcak davranışları hepimizi mutlu etti.
C) O sıcak, minik ellerini tutunca gözleri doldu.
D) Sıcak bir gündem maddesiyle güne başladılar.

8. Düşmek: Azalmak, zayıflamak

Geniş: Alanı büyük olan; makro, dar karşıtı

Aşağıdakilerin hangisinde “düşmek, geniş” sözcükleri verilen anlamlarını karşılayacak şekilde kullanılmıştır?

- A) Geniş bir bahçede yürürken sarı sarı yapraklar düşüyordu önüme.
B) Geniş bir konu tekrarı yapmalıydım ama moralim çok düşüktü.
C) Geniş bir salonda verilen konferansın sonuna doğru konuşmacının sesi düştü.
D) Kitap geniş bir hayal gücünün ürünü ancak olayların temposu sonda düşüyor.

9.

“Hafif” sözcüğü, çok anlamlı sözcüklerdendir. Örneğin “----” cümlesinde “miktarı az, sindirimi kolay”, “----” cümlesinde “etkisi az, yoğun değil”, “----” cümlesinde ise “çok dik olmayan” anlamında kullanılmıştır.

Bu metinde boş bırakılan yerlere,

- I. Hafif bir rüzgâr saçlarımızı okşadı.
II. Onlar da akşam yemeğini pek hafif yerlerdi.
III. Meydana hafif bir meyilden indik.

cümleleri hangi sıralamayla getirilmelidir?

- A) I - II - III
B) II - I - III
C) II - III - I
D) III - II - I

10. Sarılmak:

- a. Hemen yapmaya koyulmak, girişmek
b. Büyük bir istekle kendini vermek, benimsemek
c. Sarma işi yapılmak

Cümleler:

- I. Ellerine sarıldım, gitme diye yalvardım ama dinletemedim.
II. Yedinci sınıfa geçtikten sonra derslerine daha fazla sarılmıştı.
III. İhaleyi alan şirket bir an önce temel kazma işine sarıldı.

“Sarılmak” sözcüğünün anlamları ve bu anlamlarda kullanıldığı cümleler aşağıdakilerin hangisinde doğru eşleştirilmiştir?

	I	II	III
A)	a	b	c
B)	c	a	b
C)	a	c	b
D)	c	b	a

SÖZCÜKLERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

- ▶ Çok anlamlı sözcüklerin kazandığı yeni anlamlar gerçek, mecaz ve terim olarak üçe ayrılır.

Gerçek Anlam

- ▶ Herkes tarafından bilinen ve en yaygın olarak kullanılan anlamı, sözcüğün gerçek anlamıdır. Bir sözcüğün birden fazla gerçek anlamı olabilir.

“Göz” sözcüğünün gerçek anlamlarına bir göz atalım.

- ✓ Görme organı; basar, ayn, çeşm, dide.

Örnek:

Gözlerinden akan yaşlara hâkim olamadı.

- ✓ Oda.

Örnek:

İki göz bir evde yaşamak çok zordu.

- ✓ Bakış, görüş.

Örnek:

Sana her zaman arkadaş gözüyle baktım.

Mecaz Anlam

- ▶ Sözcüğün gerçek anlamından tamamen uzaklaşıp kazandığı yeni anlamıdır. Mecaz anlamlı sözcük genellikle benzetme sonucu başka bir sözcüğün yerini tutar.

Örnek:

- ▶ İçimdeki ateş beni derin sancılara sürüklüyor. (“Ateş” sözcüğü “büyük üzüntü, acı” anlamında kullanılmıştır.)
- ▶ Etrafı dağıttığım için bana kızdı. (“Kızmak” sözcüğü “öfkelenmek” anlamında kullanılmıştır.)

Terim Anlam

- ▶ Bilim, sanat, siyaset, spor vb. alanlarda kullanılan ve o alana özgü olan sözcüklere “terim” denir.

Örnek:

- ▶ “Perde” tıp, müzik, tiyatro gibi alanlarda kullanıldığında terimdir: Gözlerindeki perdeyi tedavi ettiler. Fakat “Perdeleri takmayı unutmuşum.” cümlesinde terim anlamı taşımaz. “Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.” anlamındadır ve gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Sıra Sende 3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “ağır” sözcüğü gerçek anlamıyla kullanılmamıştır?

- A) At arabası bu ağır yükü yokuşu çıkmakta zorlandı.
- B) Ağır bir sorumluluğun altına girdiğini hissediyordu.
- C) Öğretmen ağır adımlarla tahtaya geçti.
- D) Tartıda geçen haftaya göre daha ağır çıktı.

Sıra Sende 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “sert” sözcüğü mecaz anlamda kullanılmıştır?

- A) Sert rüzgârlar, ağaçların dallarını kırmıştı.
- B) Konuşmalarında her zaman sert bir üslup takınır.
- C) Sert bir oduna şekil vermek zordur.
- D) Ekmeğin sert kısmı damağını acıttı.

Etkinlik 5

Aşağıdaki etkinlikte mecaz anlamda kullanılan sözcükleri belirleyip karşılıklarına yazınız.

Cümleler	Sözcükler
a. Eşsiz hafızası sönüyor, sağduyusu kararıyordu.	
b. İçimdeki ateş zaman geçtikçe daha da alevleniyor.	
c. Gurur doluyum, gel sana bir sarılayım.	
ç. Seninle gergin olduğumuzda günüm güzel geçmiyor.	
d. İçli bir şarkı okudu, hepimizi ağlattı hüngür hüngür.	

Etkinlik 6

Aşağıda verilen sözcükleri gerçek (G), mecaz (M) ve terim (T) anlamda cümlede kullanınız.

a. Burun	G
	M
	T
b. Çizgi	G
	M
	T
c. Bağ	G
	M
	T

Etkinlik 7

Aşağıdaki cümlelerdeki altı çizili sözcüklerin hangi anlamda kullanıldığını “✓” sembolü ile belirtiniz.

	Cümleler	Gerçek	Mecaz	Terim
a.	Giderleri karşılayabilecek kaynaklar ile ekonomi düzelecektir.			
b.	Zamanla sakinleşiyorum ama çok kızdım söylediklerine.			
c.	Osmanlı egemenliğine giren ilk Türk beyliği Karesioğulları'dır.			
ç.	Yarın yeni okulunda ilk günüm olacağı için biraz kaygılıyım.			
d.	Sol gözünde beliren bir tik sebebi ile ameliyat ihtimali doğdu.			

Etkinlik 8

Aşağıdaki cümlelerde yer verilen terimleri ilgili alanlara yazınız.

a.	Armonikayı notasız çalmaya çalıştı ama pek başarılı olmadı.
b.	Sıfatları öğrenmek için öncelikle isimleri bilmen gerekiyor.
c.	Şarkıya ikinci perdeden başladığı için şarkının devamını getiremedi.
ç.	Faul yapan sporcu iki maç ceza aldığı için çok üzüldü.
d.	Gitarın akordunu yapınca notaları daha doğru öğrenmeye başladı.
e.	Meridyenleri öğrenirken Oğlak ve Yengeç dönencesini de görmüş oldu.

Müzik

Dil Bilgisi

Spor

Coğrafya

Etkinlik 9

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerin gerçek anlamda mı mecaz anlamda mı kullanıldığını belirleyip ilgili alanlara yazınız.

a.	Kırlangıçlar gökyüzünde <u>süzülerek</u> yuvalarına dönüyordu.	
b.	<u>Eski</u> kitaplar, geçmişten bir hikâye anlatıyor gibiydi.	
c.	Seni kim <u>doldurdu</u> da böyle öfkелisin?	
ç.	Gönül yarımı <u>dindirecek</u> bir çare henüz bulamadım.	
d.	<u>Manzara</u> bir ressamın fırçasından dökülmüş gibiydi.	
e.	Köyün en yaşlı çınar ağacının <u>gölgesinde</u> oturuyoruz.	

1. Bir sözcüğün gerçek anlamından bütünüyle uzaklaşarak kazandığı yeni anlama “mecaz anlam” denir.

Bu açıklamaya göre,

Bu stresli zamanları geride bırakıp aydınlık bir yarın
I II III IV
inşa edeceğiz.

cümlesindeki numaralanmış sözcüklerden hangisi mecaz anlamda kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV

2. Bir bilim, meslek ve sanat dalıyla ilgili özel bir kavramı karşılayan sözcüklere “terim anlamlı sözcük” denir.

Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde terim anlamlı bir sözcük yoktur?

- A) Türkiye’de akarsular genellikle eğimleri fazla olduğu için hızlı akar.
B) Orta Çağ’ın önemli olayları arasında reform hareketlerini sayabiliriz.
C) Bahçeye dikilen çiçekler birkaç gün içinde solmaya başladı.
D) Fen bilimleri sınavında gaz basıncı konusundan da sorular çıktı.

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün anlam özelliği yay ayraç içinde yanlış verilmiştir?

- A) Yeni projede herkesin iş birliği yapması gerektiğini vurguladı. (Gerçek)
B) Gözlerinde bir ışık vardı, tüm dünyayı aydınlatacak gibiydi. (Mecaz)
C) Öğretmen, bize her zaman sabırlı ve nazik davranır. (Gerçek)
D) Yazarın kitabındaki anlatım tarzı oldukça dikkat çekiciydi. (Terim)

4.

Öğleye doğru muayene odasının önü doldu. Sıralarda oturacak yer kalmadığı için yeni gelenler ayakta durdular. Kapalı kapıların buzlu camlarından gelen parlak ışıkların buğusu, yüksek ve çıplak duvarlara vurarak ruhlarımızı donduruyor.

Bu metindeki altı çizili sözcüklerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) “Muayene” sözcüğü, terim anlamlıdır.
B) “Kapalı” sözcüğü, mecaz anlamıyla kullanılmıştır.
C) “Parlak” sözcüğü, gerçek anlamıyla kullanılmıştır.
D) “Dondurmak” sözcüğü, mecaz anlamıyla kullanılmıştır.

5.

Terimler farklı alanlara özgü olarak kullanılır.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “ayak” sözcüğü spor terimi olarak kullanılmıştır?

- A) At yarışında hangi ayağın kazanacağını önceden bilenler vardı.
B) Matematik öğretmeni bir dikme ayağı çizip soruyu çözdü.
C) Sandalyenin ayağı kırılınca hemen yeni bir sandalye aldık.
D) Âşıklar şiirlerinde doğaçlama olarak ayak kullanmaya dikkat eder.

6. • Ders çalışmaktan gözlerim ağrımaya başlamıştı.
• Hayatta olaylara farklı bir gözle bakmak gerekir.
• Fen bilimleri dersinde, göz merceğini inceledik.
“Göz” **sözcüğünün bu cümlelerdeki anlam özellikleri aşağıdakilerin hangisinde doğru sıralanmıştır?**

- A) Gerçek anlam - Mecaz anlam - Terim anlam
B) Mecaz anlam - Terim anlam - Gerçek anlam
C) Terim anlam - Mecaz anlam - Gerçek anlam
D) Gerçek anlam - Terim anlam - Mecaz anlam

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün anlam özelliği yay ayraç içinde yanlış verilmiştir?

- A) Verdiği sivri cevaplarla herkesin tepkisini çekmişti. (Mecaz)
B) Bir gıdayı dişe dokunur seviyede yumuşayınca kadar pişirmektir “al dente”. (Terim)
C) Herkes yaptığı eylemlerin sorumluluğunu üstlenmeli. (Terim)
D) Yaşlı kitapçının kitap okumaya düşkün olduğu her hâlden belliydi. (Mecaz)

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “rahat” sözcüğü mecaz anlamda kullanılmıştır?

- A) Bu sandalyeler oldukça rahat, bunlarda uzun süre oturabiliyorum.
B) Tatilde rahat bir yatakta uyumanın keyfini çıkarmalıydı artık.
C) Yeni alınan ayakkabılar oldukça rahat ve kullanışlıydı.
D) Bu rahat davranışları göze batmıştı.

9. Tüyden hafif olurum böyle sabahlar

Karşı damda bir güneş parçası

İçimde kuş civıltıları, şarkılar

Bağıra çağıra düşerim yollara

Döner döner durur başım havalarda.

Bu dizelerde numaralanmış sözcüklerin anlam özellikleri aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	I	II	III
A)	Mecaz	Terim	Mecaz
B)	Gerçek	Gerçek	Mecaz
C)	Terim	Mecaz	Gerçek
D)	Mecaz	Gerçek	Mecaz

- 10.

Bilim insanları lazer ışınları kullanılarak gerçekleştirilen üç boyutlu görüntülerle yapay zekâ teknolojilerini bir araya getirerek önceliklerden çok daha gerçekçi görüntüler sunan artırılmış gerçeklik gözlüğü geliştirdi. Gerçek ortamda sanal nesnelerin görüntülenmesine imkân sağlayan artırılmış gerçeklik, eğitimden sağlığa, savunma sanayisinden mimarlığa birçok alanda kullanılan ve gelişmekte olan bir teknolojidir.

Bu metindeki sözcüklerden bir terimler sözlüğü oluşturulmak istenirse bu sözlükte aşağıdaki sözcüklerden hangilerine yer verilmelidir?

- A) Lazer - Boyut - Teknoloji
B) Sanayi - Mimarlık - Eğitim
C) Işın - Görüntü - İmkân
D) Bilim - Ortam - Sanal

SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

Eş Anlamlı Sözcükler

- Yazılışları ve okunuşları farklı ancak anlamları aynı olan sözcüklerdir. Eş anlamlılık ilişkisi, çoğunlukla Türkçe sözcüklerle dilimize yabancı dillerden girmiş sözcükler arasındadır.

Örnek: ✓ yöntem - metot ✓ fakir - yoksul ✓ mesele - sorun ✓ ak - beyaz

Uyarı

Eş anlamlı sözcükler her zaman birbirinin yerine kullanılamaz.

Örnek: “Kara” ve “siyah” sözcükleri eş anlamlıdır ancak “Kara gün kararıp kalmaz.” atasözünde “kara” sözcüğü yerine “siyah” sözcüğü getirilemez çünkü burada kara sözcüğüyle “uğursuz, sıkıntılı olan” kastedilmiştir, renk olan kara değil.

Yakın Anlamlı Sözcükler

- Yazılışı ve okunuşu farklı olan, eş anlamlı gibi görüldüğü hâlde birbirinin anlamını tam olarak karşılamayan yani aralarında ince bir anlam farklılığı bulunan kelimelerdir.

Örnek: ✓ sıska - zayıf ✓ mutluluk - sevinç ✓ alınmak - darılmak ✓ hısım - akraba

Zıt Anlamlı Sözcükler

- Birbirine zıt özellik, durum, kavram, olgu ya da eylemleri anlatan sözcüklere **zıt anlamlı sözcükler** denir.

Örnek: ✓ ön - arka ✓ gelmek - gitmek ✓ uzak - yakın ✓ azalmak - çoğalmak

Uyarı

- Sözcüğün zıt anlamıyla olumsuzu birbirine karıştırılmamalıdır: azalmak-çoğalmak (azalmamak değil), zarar-yarar (zararsız değil)
- Sözcükler arasında zıt anlamlılık ilişkisi olabilmesi için sözcüklerin her ikisinin de gerçek ya da mecaz anlamlı olması gerekir.

Sıra Sende 5

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcükler arasında eş anlamlılık ilişkisi yoktur?

- A) Para eline çabuk geçsin istiyordum, veznedeki kadına “Tez ulaşsın.” dedim.
- B) Siyah gözleri çakmak çakmaktı, kara talihi yenecek bir şeyler düşündü.
- C) Muhtar karşısına toplanan ahaliye şöyle bir baktı, halk perişandı.
- D) Kasabanın ortasında aş kazanları kuruldu, yemek kolları her yeri sardı.

Sıra Sende 6

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zıt anlamlı sözcükler bir arada kullanılmıştır?

- A) Her işin bir kolayı var, neden işleri sıkıntılı hâle getiriyorsun?
- B) Hayat ağlamak ve gülmek arasında gidip gelen bir salıncaktır.
- C) Sağlam bir kafayla bu çürük elmaları ayıklamak lazım geliyordu.
- D) Herkes eğlenirken o sığ bir gölün karşısında derin düşüncelere daldı.

Eş Sesli Sözcükler

- Yazılış ve okunuşları aynı ancak anlamları birbirinden farklı olan sözcüklere **eş sesli (sesteş) sözcükler** denir. Bu sözcükler yalın hâlde olabildikleri gibi ek almış hâlde de olabilir.

Örnek:

- ✓ Ellerine dokunduğumda irkildi. (El: Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü)
- ✓ Eller konuşsun dursun, biz işimize bakalım. (El: yabancı)

Ulti Not

- Dilimizde düzeltme işareti (^) olan sözcüklerde sesteşlik özelliği aranmaz.
- Örnek:** • ama – âma • adet – âdet • yar – yâr • kar – kâr • hala – hâlâ • aşık – âşık
- Bir sözcüğün gerçek, mecaz ve terim anlamları kendi içlerinde sesteşlik oluşturmaz.
- Örnek:** • Dalgalı denize dalıyorlar. (Gerçek anlam) • Sabah sabah uzaklara dalmışsın. (Mecaz anlam)

Soyut ve Somut Anlam

- Duyu organlarından herhangi biriyle algılanabilen varlıkları karşılayan sözcükler **somut anlamlıdır**.
- Örnek:**
 - ✓ Esinti giderek şiddetini artırıyor.
 - ✓ Apartmandan iri bir adam çıktı.
 - ✓ Koltuğun kenarına ilişmişim.
- Duyu organlarının algılanamayan; duygu, düşünce ve kavramları karşılayan sözcükler **soyut anlamlıdır**.
- Örnek:**
 - ✓ Kederden yüreği kararmış.
 - ✓ Cesaret isteyen bir işe giriştik.
 - ✓ Sevgi ve nezaket yan yana gider.
- Cümlede bazı somut sözcükler soyut, bazı soyut sözcükler de somut anlam kazanabilir.
- Örnek:**
 - ✓ Bileğine çok güveniyor. (Somutken soyut)
 - ✓ Kalbimi kırıyorsun. (Soyutken somut)

Sıra Sende 7

Türkçe bilmeyenler dilimizi öğrenirken çok zorlanır. Bu zorluğun en önemli nedeni dilimizin sondan eklemeli bir dil olmasıdır. Bir de eklerin uyuma girmesi kuralı var elbette.

Bu metindeki numaralanmış sözcüklerden hangisi sesteşlik özelliği göstermez?

- A) I B) II C) III D) IV

Sıra Sende 8

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük soyut anlamıyla kullanılmıştır?

- A) Koca koca adamlar tüm gün hiçbir şey yapmıyor.
- B) Evin çatısından buzlu karlar düşüyor, dikkat edin.
- C) Bir rüzgâr gibi geçti gençlik, nasıl oldu anlamadım.
- D) Çocuk kaşlarını kaldırarak bana garip garip baktı.

Nitel ve Nicel Anlam

Nicel Anlamalı Sözcükler: Bir varlığın sayılabilen, ölçülebilen, artıp azalabilen (uzunluk, kısalık, mesafe, ağırlık vb.) özelliklerini bildiren sözcükler “nicel” anlamlıdır.

Örnek: ▶ Daha alçak bir sandalye lazım. ▶ Kalın odunları bir kenara ayır. ▶ Hafif bir çanta al yanına.

Nitel Anlamalı Sözcükler: Herhangi bir şeyin nasıl görüldüğünü, ne gibi niteliklere sahip olduğunu ifade eden anlamdır.

Örnek: ▶ Ne tatlı bir çocuğun var! ▶ Akıllı insanlar şanslı olurlar. ▶ Olgun biri olarak bu işi sen çöz.

Genel ve Özel Anlam

Genel Anlamalı Sözcükler: Birden çok varlığı, kavramı karşılayan sözcük “genel anlamalı”dır. Tütün tamamı kastedilir.

Örnek: Ülke - Bölge - İl - İlçe - Mahalle - Sokak - Apartman (Genelden özele doğru)

Özel Anlamalı Sözcükler: Bir varlığı veya kavramı karşılayan sözcükler “özel anlamalı”dır.

Örnek: “İzlediğim filmin konusu farklıydı.”

Bu cümlede sadece izlenen bir film kastedildiği için film sözcüğü özel anlamda kullanılmıştır.

▶ Özel anlamalı sözcüklerin anlamca kapsamı, genel anlamalı sözcüklere göre daha dardır.

Örnek: Harf - Hece - Sözcük - Cümle - Paragraf - Metin (Özelden genele doğru)

Uyarı

Sözcüklerin soyut veya somut; genel veya özel; nicel veya nitel anlamalı oluşları kullandıkları cümlelere göre değişir.

Sıra Sende 9

Aşağıdakilerin hangisinde altı çizili sözcük nitel anlamda kullanılmıştır?

- A) Böyle ucuz numaralarla bizi aldatabileceğini aklından bile geçirme, diye çıkıştı.
- B) Alçak tavanlı, basık ve rutubetli bir evdi; burada asla yaşayamayacağını düşünüyordu.
- C) Amcamların evi hemen şurada, bize çok yakın, isterseniz hemen çağırıp gelirim.
- D) İyi yüzücülerdik ama göl derin mi, sığ mı bilmediğimiz için girmeye cesaret edemedik.

Sıra Sende 10

Aşağıdakilerin hangisinde “kedi” sözcüğü genel anlamda kullanılmıştır?

- A) Bahçemizde beslediğimiz beyaz kedinin üç tane yavrusu oldu.
- B) Babam aşılarını yaptırmak için kedilerimizi veterinerine götürmüştü.
- C) Parktaki yavru kedilere yaşlı bir teyze her gün mama ve su veriyor.
- D) Annem korktuğu için çok istememe rağmen kedi sahiplenememiştik.

Aynı Kavram Alanına Giren Sözcükler

Ortak ya da benzer işler için kullanılan fakat farklı anlamlar taşıyan kelimeler aynı kavram alanına giren kelimelerdir.

Örnek: “Bulut” sözcüğü, “yağmur, pamuk, gökyüzü” gibi sözcükleri akla getirir yani bu sözcükler aynı kavram alanına giren ya da birbirini çağrıştıran sözcüklerdir.

Örnek: Ressam sözcüğü “resim, manzara, boya, fırça” sözcükleriyle aynı kavram alanına girer.

Yabancı Sözcüklerin Türkçe Karşılıkları

Türkçe, köklü bir dildir dolayısıyla tarihî süreç içerisinde diğer dillerle etkileşime girerek sözcük alışverişinde bulunmuştur. Bu sözcüklerden bazıları artık dilimizin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Yabancı dillerden alınan bazı sözcükler ise henüz dilimize yerleşmemiştir. Türkçenin korunması için bu sözcüklerin Türkçe karşılıklarını kullanmak gerekir.

Örnek:

Yabancı Sözcük	Türkçe Karşılığı	Yabancı Sözcük	Türkçe Karşılığı
Doküman	Belge	Asistan	Yardımcı
Aktüel	Güncel	Empoze etmek	Dayatmak
Center	Merkez	Dizayn	Tasarım
İzolasyon	Yalıtım	Exit	Çıkış
Reyting	İzlenme oranı	Start	Başlangıç
Limit	Sınır	Finish	Bitiş
Mesaj	İleti	Ambiyans	Ortam
Okey	Tamam	Link	Bağlantı
Kriter	Ölçüt	İmitasyon	Taklit

Sıra Sende 11

Bitkiler, doğanın sessiz kahramanlarıdır. Fotosentez yaparak oksijen üretir, yaşamın temel taşı oluşturur. Türleriyle çevreyi güzelleştirir, iklimi dengeler. Ayrıca gıda, ilaç ve barınma sağlar.

Bu metinden hareketle oluşturulan aşağıdaki sözcük gruplarından hangileri aynı kavram alanına girmez?

- A) Bitki – Doğa – Oksijen
- B) Doğa – Bitki – Fotosentez
- C) Oksijen – İklim – Tür
- D) Fotosentez – Oksijen – Bitki

Sıra Sende 12

Öğretmenimizin sınavda tüm soruları doğru yapanları ödüllendireceğini söylemesi hepimizi motive etmişti. Sınav öncesi öğretmenimiz çalışmamız için sınıf grubuna bazı linkler attı. Doğrusu çok çalıştım, sonuçlar açıklanıp sınıfta benden başka ful yapan olmadığını öğrenince kendimi sınıfın starı gibi hissettim.

Aşağıdakilerden hangisi bu metindeki dilimize henüz yerleşmemiş yabancı sözcüklerden birinin Türkçe karşılığı değildir?

- A) tam
- B) gururlandırmak
- C) bağlantı
- D) yıldız

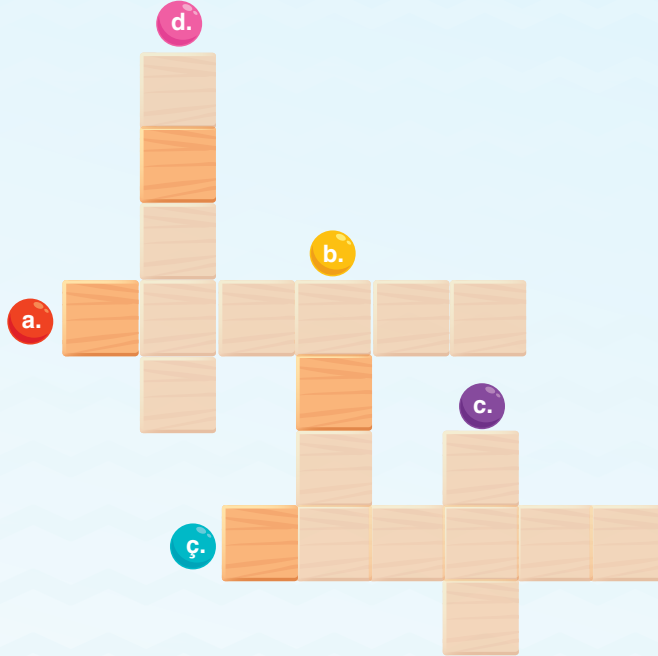
Etkinlik 10

Aşağıdaki bilgilere göre bulmacayı doldurunuz.

Renkli kutulara gelecek harflerden anlamlı bir sözcük oluşturarak anahtar sözcüğü bulunuz.

- a.** "Sınıf öyle gürültülü ki öğretmen müdahale etti." cümlesinde altı çizili sözcüğün zıt anlamlısı
- b.** "Yağmur gökyüzünden yeryüzüne koşuyordu âdeta." cümlesindeki "gökyüzü" sözcüğünün eş anlamlısı
- c.** "Kuşlar ağacın dallarında ötüşüyordu." cümlesindeki eş sesli sözcük

- ç.** "Açık kapıyı görünce içeri daldı." cümlesinde "açık" sözcüğünün zıt anlamlısı
- d.** "Çocuk soluk alıp verirken zorlanıyor." cümlesinde altı çizili sözcüğün eş anlamlısı

Anahtar Sözcük: